

De Lissabon agenda

Henri L.F. de Groot, Richard Nahuis en Paul Tang

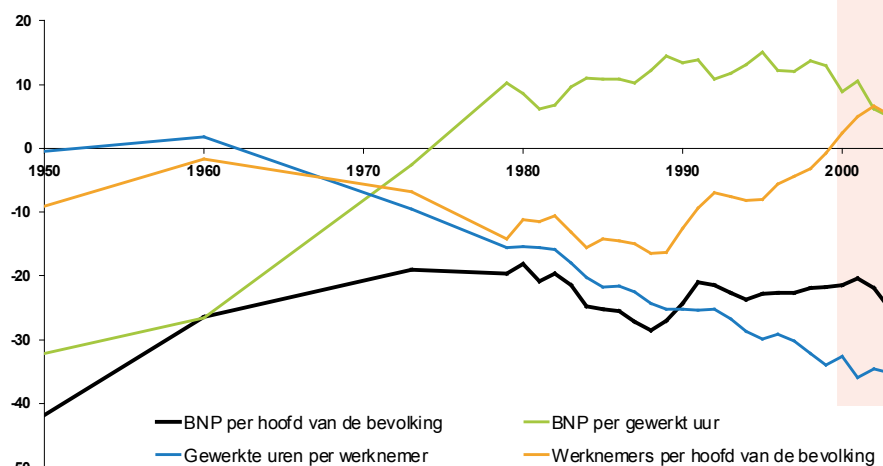
Met het vaststellen van de Lissabon-agenda in 2000 hebben de landen van de Europese Unie zichzelf ten doel gesteld om in 2010 de meest competitieve economie ter wereld te zijn zonder de sociale cohesie en het milieu te schaden. Het behalen van dit doel in 2010 is een utopie. De vraag is eerder hoe de EU een stap dichterbij kan komen?

Het inkomen per hoofd van de bevolking in de Europese Unie is ongeveer 70 % van dat in de Verenigde Staten. De achterstand baart politici grote zorgen. In een poging de achterstand om te buigen is in 2000 de zogenaamde Lissabon-agenda geformuleerd gericht op het ombuigen van de Europese economie tot de meest competitieve van de wereld. Vaak wordt deze doelstelling vertaald in het streven de VS in te halen in termen van inkomen per hoofd zonder daarvoor de prijs te betalen van een toegenomen inkomensongelijkheid of een verslechterend milieu. Wat we in deze bijdrage proberen is de positie van de Verenigde Staten als een vermeend rolmodel in perspectief te plaatsen. Wat bepaalt de rijkdom van de VS? Kan Europa deze rijkdom benaderen? En wat is de prijs die daarvoor betaald moet worden?

De Amerikaanse voorsprong verklaard

Dat de VS inderdaad het hoogste inkomen per hoofd heeft staat buiten kijf. Daarvoor zijn drie verklaringen denkbaar. De eerste is dat het inkomen per gewerkt uur (de productiviteit) in de VS hoog is. De tweede is dat

het aantal uren per werknemer hoog is (werklust). En de derde is dat de werkgelegenheid per hoofd van de bevolking hoog is (de participatie). Figuur 1 laat voor Nederland zien hoe het verschil van inkomen per hoofd van de bevolking met de VS is uiteen te rafelen in verschillen in de drie componenten. Uit de figuur komen een aantal inzichten naar voren. Ten eerste, Nederland is fors ingelopen op de VS in de jaren zestig. Dit was in belangrijke mate toe te schrijven aan het herstel van de schade aangericht in WO-II. Vanaf begin jaren zeventig is het inkomen gestabiliseerd op ongeveer 70% van de VS. Dit verschil kan niet worden verklaard uit een productiviteitsachterstand.

Figuur 1. Decompositie BNP per hoofd van de bevolking

Gemiddeld genomen zijn Nederlandse werknemers productiever dan die in de VS. Ook overstijgt sinds het eind van de jaren negentig de participatie (aantal werknemers per hoofd van de bevolking) die van de VS. Het grote verschil met de VS was en is echter dat we weinig uren werken per werknemer. Voor een deel hangt dat samen met het grote aantal deeltijdwerkers. Met name sinds het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw is deeltijdarbeid fors toegenomen. Mogelijk is dat Nederlanders relatief veel geven om vrije tijd. Maar, het beperkt aantal werkuren zou ook samen kunnen hangen met verstoringe belastingen, excessieve regulering, veel verplichte vrije dagen, etc.

NEDERLANDERS HEBBEN VEEL VRIJE TIJD

Afruïl

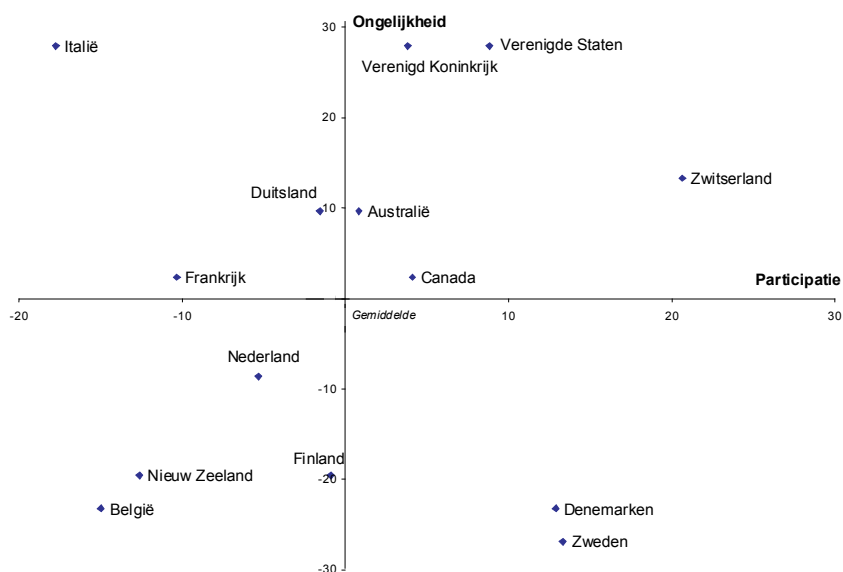
Een belangrijke doelstelling van de Lissabon-agenda is het verhogen van inkomen per hoofd zonder daarbij de inkomensgelijkheid en het milieu te schaden. In feite gaat het hier om de aloude tegenstelling in de economie tussen gelijkheid en efficiëntie. In deze bijdrage richten we ons met name op de mogelijke afruïl tussen inkomensgelijkheid en participatie. In termen van inkomensgelijkheid steekt Nederland gunstig af tegen de Verenigde Staten. De belangrijkste verklaring hiervoor is dat er sprake van substantieel meer herverdeling in Nederland dan in de VS. Dit resulteert wel in hogere belastingen en daarmee grotere verstoringen. Voor een deel ligt hier de verklaring voor de relatief lage participatie in de EU. Theoretisch zijn er dus goede redenen om te verwachten dat er een afruïl bestaat tussen inkomensgelijkheid en participatie. Figuur 2 laat voor een groot aantal landen de score op gelijkheid en participatie zien (ten opzichte van de EU-15). De figuur laat zien dat de afruïl inderdaad voor een groot

aantal landen opgeldt lijkt te doen. Landen als de Verenigde Staten, Zwitserland en Groot-Brittannië combineren een hoge participatie met grote inkomensverschillen, terwijl landen als België, Nieuw Zeeland en in iets mindere mate Nederland een lage participatie combineren met beperkte inkomensverschillen. Er zijn echter uitzonderingen. Enerzijds zijn er landen als Italië waar zowel de inkomensgelijkheid als de participatie laag zijn. Anderzijds zijn er landen als Denemarken en Zweden die een grote mate van gelijkheid weten te combineren met een hoge participatie. Een plausibele verklaring voor deze observaties is dat de meeste landen waarschijnlijk niet op de grens zitten waarbij de afruïl onvermijdelijk is, maar binnen die grens, waardoor zowel op gelijkheid als op efficiëntie beter gescoord kan worden. Landen die het dichtste tegen de grens aanzitten zijn Denemarken en Zweden. Voor hen is er waarschijnlijk relatief weinig winst te behalen. Het zijn wel de landen die vanwege hun succes de moeite van het nader bestuderen waard zijn.

VS NIET HET IDEALE ROLMODEL

Een rol voor beleid

Verschuïlende inrichtingen van het stelsel van sociale voorzieningen zijn mede de oorzaak voor de verschillen

Figuur 2. Afruïl tussen ongelijkheid en

in economisch presteren die we in het voorgaande hebben beschreven. Dat roept de vraag op of er beleidsinstrumenten zijn die gelijktijdig de participatie verhogen en de ongelijkheid (op zijn minst) niet doen toenemen. Om die vraag te beantwoorden hebben we een uitgebreid empirisch onderzoek gedaan. Het voert te ver om dit onderzoek in detail te bespreken. Enkele conclusies zijn echter interessant. Opvallend is dat voor vrijwel alle instrumenten die we hebben onderzocht geldt dat wanneer ze economisch presteren in de ene dimensie positief beïnvloeden, ze het presteren op een andere dimensie doen verslechteren: er lijkt dus geen sprake te zijn van ‘free lunches’. Zo leiden hogere uitkeringen tot lagere ongelijkheid, maar ook tot hogere werkloosheid. Een langere duur van de uitkeringen verlaagt eveneens de ongelijkheid, maar verhoogt de werkloosheid en reduceert de participatie. Ontslagbescherming heeft een negatief effect aangezien het leidt tot lagere participatie (via ontmoediging van potentiële werknemers als gevolg van rigiditeit op de arbeidsmarkt). Duidelijke effecten van ontslagbescherming op werkloosheid en ongelijkheid vinden we niet. De enige uitzondering op de regel vinden we voor activerend arbeidsmarktbeleid. Hierbij kan gedacht worden aan scholing en ondersteuning bij sollicitaties. Dergelijke maatregelen bevorderen de participatie, reduceren de werkloosheid en verlagen de inkomensongelijkheid. Voor alle andere maatregelen geldt dat slimme combinaties van instrumenten ontworpen dienen te worden om het economisch presteren op de verschillende dimensies positief te beïnvloeden. Zo kan een combinatie van relatief hoge maar relatief kortlopende uitkeringen bijdragen aan het bevorderen van arbeidsparticipatie, zonder dat daarmee de inkomensongelijkheid toeneemt.

IEDEREEN GELIJK, ALLEMAAL RIJK

Terug naar Lissabon

Zijn *slimme* arbeidsmarktmaatregelen, die de participatie verhogen zonder de ongelijkheid te laten toenemen, voldoende om de Lissabon doelstelling te realiseren? Het nuchtere antwoord hierop is onvermijdelijk: nee! Wat moet er dan verder nog gebeuren? Pasklare antwoorden zijn er niet, maar de richting waarin gezocht moet worden is wel duidelijk:

de productiviteit per gewerkt uur moet omhoog. Dat is zeker niet eenvoudig omdat een toename van de participatie door *slimme* arbeidsmarktmaatregelen eerder zal leiden tot een daling van de productiviteit. Het is immers waarschijnlijk dat de mensen die nu aan de kant staan een minder dan gemiddelde productiviteit hebben. Om de productiviteit omhoog te krijgen zonder de ongelijkheid te laten toenemen moet gedacht worden aan het versterken van de concurrentie op de productmarkten door mededingingsbeleid en deregulering. Ook kan gedacht worden aan het verbeteren van het onderzoeksklimaat in de EU, door de Europese onderzoeksgelden slimmer in te zetten en daarmee te voorkomen dat academisch toptalent vertrekt naar de VS.

Conclusie

Hoewel vaak gezien als een lichtend voorbeeld voor de Europese Unie zijn er kanttekeningen te plaatsen bij het hoge inkomen per hoofd van de bevolking in de VS. Voor een belangrijk deel komt dit hoge inkomen tot stand door veel bloed, zweet en tranen en gaat het ten koste van vrije tijd. Ook gaat het ten koste van sociale cohesie in de vorm van hoge inkomensongelijkheid.

Er zijn voorbeelden in Europa die laten zien dat landen goed kunnen scoren op zowel de dimensie van gelijkheid als efficiëntie. Dit zijn de interessante rolmodellen. Slim beleid kan bijdragen aan het tot stand komen van sociale groei. Dat we er daarbij wellicht niet in slagen de VS in te halen in termen van inkomen per hoofd is niet iets om van wakker te liggen, als we maar genieten van onze vrije tijd.

Deze bijdrage is deels gebaseerd op het CPB Discussion Paper ‘Is the American Model Miss World? Choosing between the Anglo-Saxon and a European – Style Alternative’, Centraal Planbureau, Den Haag. Henri de Groot is verbonden aan de afdeling Ruimtelijke Economie van de Vrije Universiteit en aan het Centraal Planbureau. Richard Nahujs en Paul Tang zijn beiden verbonden aan het Centraal Planbureau.